Hoofdstuk 2 **VOORGESCHIEDENIS**

Vanaf hoofdstuk drie komen vele aspecten van het leven in Geleen-Zuid aan bod. Dit hoofdstuk gaat over ”alles wat er al was”. We beginnen met een samenvatting over de zware industrie, die voor de ontwikkeling van heel Geleen van groot belang was en is. Dit stuk is geschreven door Herman de Rooij, voormalig medewerker van DSM-Research. Daarna volgen stukken over bewoning aan de zuidzijde van Geleen voorafgaande aan de realisatie van Plan-Zuid. Met heel lang geleden sporen van Bandkeramiek en van recenter datum o.a. de beschrijving van het oude gehucht Spaans Neerbeek. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een vogelvlucht over de Christus Koningparochie, de jongste parochie van Geleen voordat Geleen-Zuid ontwikkeld werd.

VAN STAATSMIJN MAURITS TOT CHEMELOT

Voorwoord

In 1915 besloot de Nederlandse regering om in Geleen-Lutterade een nieuwe mijn aan te leggen, die de naam Maurits kreeg. Geleen telde toen 3700 inwoners. De voornaamste bron van inkomsten was de landbouw. Een aardig beeld van die tijd, aan de vooravond van de mijnbouw, geeft het boek en de latere TV-serie ”Uit het dagboek van een herdershond”.

Honderd jaar later wonen er tien maal zoveel mensen en is Geleen opgegaan in de gemeente Sittard-Geleen. De staatsmijnen heten nu DSM, de mijnbouw is verleden tijd, de fabrieken voor bulkchemie zoals kunstmest (SBB), naftakrakers, polyetheen en de polypropeen-fabrieken zijn verkocht en er is overgebleven een modern internationaal opererende chemische onderneming, die als werkgebieden heeft: hoogwaardige kunststoffen, voeding en farma.

De geschiedenis van Geleen is onlosmakelijk verbonden met de komst en groei van de staatsmijnen in Limburg, de latere DSM.

Voor de huisvesting van de werknemers en hun gezinnen zijn achtereenvolgens verschillende woonwijken gebouwd, waarvan een van de laatste grootschalige Geleen-Zuid is.

De grootte van de nieuwe wijken en het type gebouwde woningen geeft een beeld van de verschillende perioden in de geschiedenis van Staatsmijnen. In het begin mijnwerkerswijken de zgn. kolonieën waarbij de hiërarchische organisatie van de werknemers (arbeiders, beambten en ingenieurs) tot uitdrukking kwam in de grootte en luxe van de huizen. Later toen het accent meer op de chemische bedrijvigheid kwam te liggen, kwamen er meer woonwijken zoals die in Nederland gebruikelijk zijn.

Het begin van Staatsmijnen in Geleen tot 1930

Aan het eind van de negentiende eeuw werd door de aanleg van een spoorwegverbinding het Zuid-Limburgse kolenbekken opengelegd, waardoor rendabele exploitatie van de steenkoolvoorraden mogelijk werd. Het gebied kende met de eeuwenoude Domaniale Mijn in Kerkrade weliswaar een lange mijnbouwtraditie, maar het bedrijf was bescheiden in omvang en had niet veel meer dan lokale betekenis. Het waren vooral buitenlandse kapitaalbezitters die interesse toonden in de Nederlandse steenkool. Een grote concessie kwam in bezit van de Oranje-Nassaumijnen te Heerlen, opgericht met Duits en Nederlands kapitaal dat later in Franse handen is overgegaan. Deze onderneming nam, vanaf 1899, in dertig jaar tijd vier mijnzetels in gebruik. Andere particuliere mijnbedrijven brachten in totaal nog eens drie nieuwe mijnzetels in exploitatie. De Nederlandse overheid toonde zich er bezorgd over dat de Nederlandse steenkolenwinning volledig in buitenlandse handen dreigde te komen. In tijden van kolenschaarste zouden de buitenlandse eigenaren hun eigen belangen vooropstellen en zich aan de Nederlandse steenkolenvoorziening, die toch al zwaar leunde op import uit Duitsland, weinig gelegen laten liggen. Staatsexploitatie van Nederlandse steenkool kon in crisistijd voor de kolenvoorziening garant staan. Ook de vrees voor een te snelle en ongebreidelde groei van de steenkoolindustrie, met in het kielzog daarvan maatschappelijke ontwrichting, leidde tot de gedachte van een door de Staat gecontroleerde steenkolenexploitatie. Daarom werd bij wet in 1901 geregeld dat alle nog niet uitgegeven steenkoolvelden door een staatsmijnbedrijf in exploitatie zouden worden gebracht. Het fenomeen ”staatsmijnen” kan dan ook worden beoordeeld als een economische, strategische en maatschappelijke beschermingsconstructie.

In tegenstelling tot de concessiegebieden van de particuliere mijnondernemingen, waar vooral de makkelijk als huisbrand te verkopen magere kolen voorkwamen, bevatte het exploitatiegebied van Staatsmijnen hoofdzakelijk vetkolen. Deze steenkoolsoort bevat minder koolstof, kent een hoger gehalte aan vluchtige bestanddelen en heeft de eigenschap bij verhitting snel aan elkaar te bakken. Als brandstof is deze steenkool minder geschikt. Ten opzichte van magere kolen zijn de afzetmogelijkheden van vetkolen op de brandstoffenmarkt daardoor geringer en is de verkoopprijs lager. Niet voor niets hadden de concessieaanvragers van de particuliere mijnondernemingen juist betrekking gehad op de velden met magere kolen. De onaantrekkelijk geachte vetkool was voor Staatsmijnen. In de

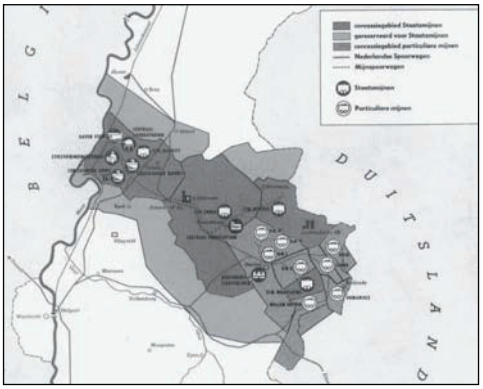

De mijnzetels in Zuid-Limburg.
Bron: Voorlichtingsdienst Staatsmijnen 1958

beginjaren van de steenkoolwinning bestond dan ook het beeld dat de particuliere mijnen wat betreft de kwaliteit van de delfstof belangrijk in het voordeel waren. Staatsmijnen moest dan ook aan deze minst waardevolle steenkoolsoort door bewerking een meerwaarde toevoegen om rendabel te kunnen werken. Een mogelijkheid hiertoe bood het tot cokes verwerken van de steenkool, waardoor deze geschikt wordt voor onder andere het hoogovenbedrijf. Door droge destillatie bij hoge temperatuur worden praktisch alle gassen uitgedreven en ontstaat cokes, een vrijwel zuivere koolstof in zeer harde en poreuze vorm. Deze is voor het produceren van ruw ijzererts en ook voor andere industriële verbrandingsdoeleinden bijzonder geschikt. De ontgassing maakte bovendien de winning van allerlei verkoopbare nevenproducten mogelijk.
In 1914 besloot de Staatsmijnendirectie tot de oprichting van de cokesfabriek Emma; deze werd in 1919 in gebruik gesteld. Het in exploitatie komen van de Staatsmijn Maurits in 1926 vermeerderde de vetkoolproductie aanzienlijk en een tweede cokesfabriek werd een vereiste. De cokesfabriek Maurits startte in 1929 haar productie.
Het bij de cokesfabricage vrijgekomen gas gebruikte men in gezuiverde vorm om er cokesbatterijen mee te stoken en al tijdens de bouw van de cokesfabriek Emma

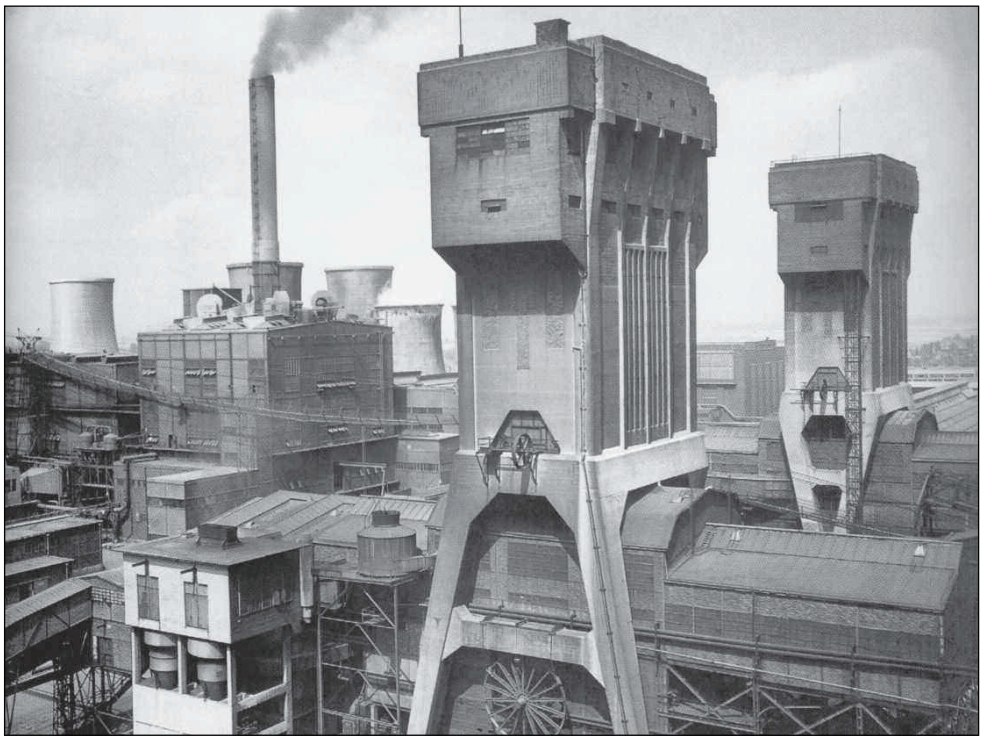

Zware industrie in Geleen, de mijn Maurits. *Foto: Geleen 1815-2000*

werden er contacten gelegd met de grotere gemeenten in de regio voor de levering van gas. Ook werden uit het ruwe cokesovengas allerlei chemicaliën gewonnen die werden verkocht: antraceen, benzeen, xyleen, tolueen, creosootolie, pek en dergelijke.
Al sinds de ingebruikneming van de cokesfabriek Emma in 1919 won Staatsmijnen, als bijproduct van de cokesproductie, een oplossing van ammoniumsulfaat, een stof die ontstaat uit de binding van ammoniak en zwavelzuur. In 1925 nam Staatsmijnen een installatie tot het kristalliseren van deze stof in gebruik, waardoor het ammoniumsulfaat als meststof beter bruikbaar werd. De onderneming onderkende dus de commerciële mogelijkheden van het product en voerde in datzelfde jaar verkenningen uit naar de mogelijkheden ammoniak uit cokesovengas en luchtstikstof te synthetiseren. Hierdoor zou de ammoniumsulfaatproductie drastisch kunnen worden opgevoerd.

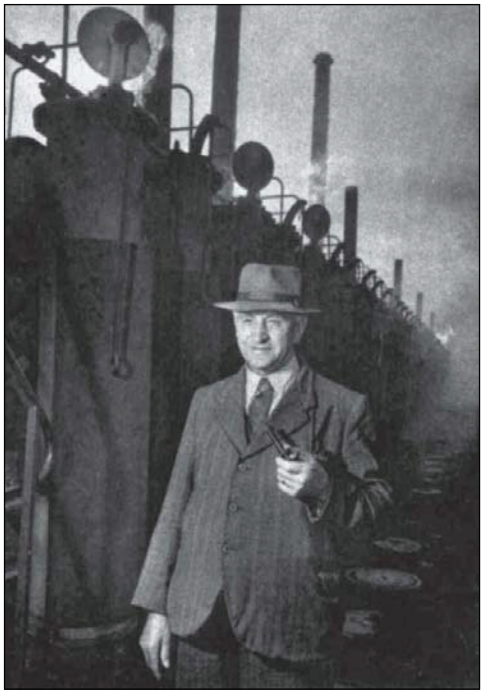

Alfons de Coninck, de eerste cokesmeester in Geleen. *Foto: Steenkool, bedrijfstijdschrift van de Nederlandse mijnen 1953*

In de periode tot 1930 heeft Staatsmijnen de aanzet gegeven uit te kunnen groeien tot een indrukwekkende industriële onderneming. In tegenstelling tot de particuliere mijnen kon niet volstaan worden met winning en verkoop van kolen en elektriciteitsopwekking, maar moesten voor de chemische producten uit de zuivering van het ruwe cokesovengas toepassing en afzet gevonden worden. We kunnen dit zien als een *eerste innovatiegolf*.

Begin van Staatmijnen als kunstmestproducent: *de tweede innovatiegolf*
Het is vooral dankzij de directieleden Van Iterson en Ross van Lennep dat het Stikstof Bindings Bedrijf (SBB) opgericht is en in 1930 in bedrijf is gekomen.
Er waren twee drijfveren voor het initiatief om een ammoniak - synthese - fabriek te bouwen: beschikbaarheid van waterstof uit cokesovengas, waarvoor een nieuwe toepassing gezocht werd en de behoefte van de landbouw aan kunstmest.
In 1932 kwam er kalkammonsalpeter als nieuwe meststof bij, gefabriceerd uit een nieuwe salpeterzuurfabriek. In 1952 werd gestart met de productie van ureum uit ammoniak en kooldioxide. De nieuwe technologie is door de DSM-dochter Stamicarbon wereldwijd gelicentieerd.

In het boek ”Groeien door kunstmest. DSM Agro 1929-2004” is de geschiedenis hiervan in extenso beschreven.

Derde innovatiegolf 1945-1975

Van steenkoolchemie naar petrochemie, van Staatsmijnen naar DSM

Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden twee belangrijke thermoplastische kunststoffen uitgevonden.

Nylon door het Amerikaans bedrijf Dupont de Nemours en polyetheen door het Engelse bedrijf ICI.

Beide polymeren konden op basis van de organische afvalproducten uit cokesovengas geproduceerd worden. In juni 1946 begon Staatsmijnen met een onderzoek naar de bereiding van caprolactam, grondstof voor een ander type nylon dan dat van Dupont, waarvan de octrooien vrijelijk beschikbaar waren vanwege de Duitse herstelbetalingen.

Het Centraal Laboratorium, dat in 1940 was opgericht, speelde hierbij een centrale rol, evenals in het in de jaren vijftig gestarte onderzoek naar de bereiding van polyetheen. Dit gold ook voor het in de jaren 50 gestarte onderzoek van polyetheen, zowel het hoge druk (HD) als het lage druk (LD) type. Onderzoek naar andere polymeren wordt hier niet vermeld.

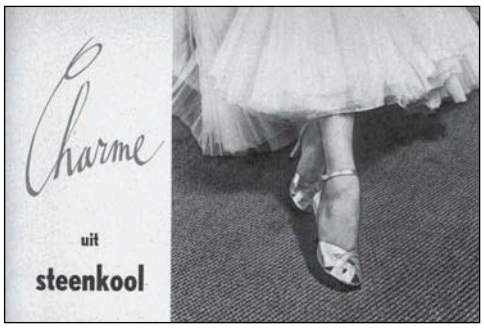

Nylons, gemaakt van caprolactam.
Foto: Steenkool, bedrijfstijdschrift van de Nederlandse mijnen 1953

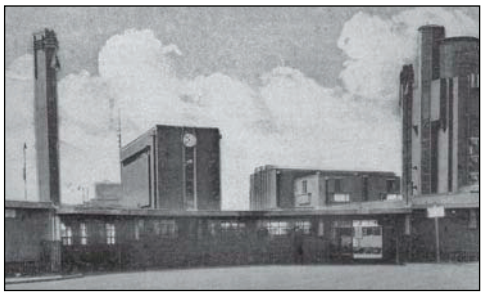

De ingang van de Ammoniakfabriek.
Foto: Geleen 1815-2000

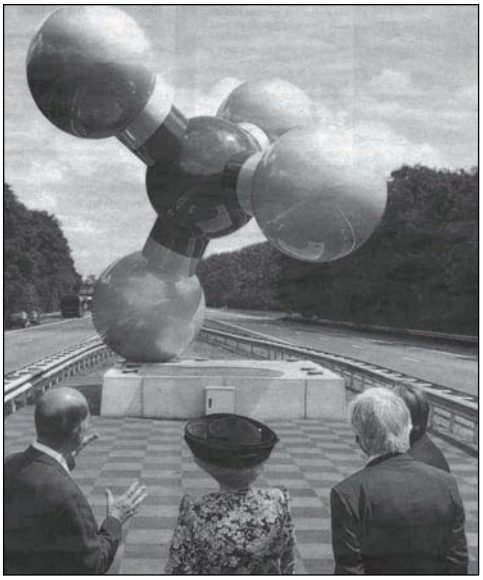

Onthulling van een kunstwerk door koningin Beatrix op de A7 bij Hoogezand in 2009. Symbool voor de vondst van de grote gasbel dicht bij deze plek. *Foto: ANP*

Van essentieel belang zijn de ontwikkelingen in de jaren zestig:

- Sluiting van de mijnen, met als gevolg geen grondstoffen voor de bereiding van waterstof uit cokes en cokesovengas en geen organische grondstoffen voor de bereiding van caprolactam en polymeren.
  Aardgas, geleverd via Gasunie waarvan DSM 40% van de aandelen bezat, wordt de grondstof voor waterstof.
- Door de sterke groei van de productie van onder meer caprolactam en polyetheen was het nodig om aardolie als grondstof te introduceren. Het markeert de overgang van een op steenkool gebaseerd chemiebedrijf naar zgn. petrochemie.
- De sluiting van de mijnen had als consequentie, dat de enige overlevingskans voor Staatsmijnen was: groei en uitbouw van de chemische bedrijfstak. Dit werd verwezenlijkt door de productiecapaciteit te vergroten en vooral door op basis van aangekochte technologie nieuwe producten te gaan fabriceren, vooral polymeren. Het Centraal Laboratorium speelde een belangrijke rol als kennisinstituut.
- Begin met de productie op kleine schaal van chemicaliën met een hoge toegevoegde waarde de zgn. speciale producten. De grondstoffen hiervoor waren afkomstig uit de bestaande fabrieken, veelal bijproducten waarvoor geen toepassing was. Interessant is de parallel met het ontstaan van de chemische industrie in de jaren 30, namelijk gebruik van bijproducten voor nieuwe activiteiten.

Opgemerkt zij, dat het beëindigen van de kolenmijnbouw in Zuid-Limburg tevens het einde van de particuliere mijnen betekende, aangezien zij onvoldoende kans zagen met nieuwe bedrijfstakken te beginnen.

Vierde innovatiegolf 1975-heden

De vorige periode stond in het teken van de omzetting van Staatsmijnen met een op steenkool gebaseerde chemietak naar een petrochemisch concern DSM geheten, dat actief was op grootschalige productie van kunstmest, grondstof voor polymeren zoals caprolactam en polymeren zoals polyetheen.

De succesvolle verwezenlijking hiervan had ook zijn keerzijde: de sterke conjunctuurgevoeligheid van de DSM-producten. Om DSM hiervoor minder kwetsbaar te maken, werd een strategie ontwikkeld om het aandeel van kennisintensieve producten met een hoge toegevoegde waarde te vergroten. Later in deze periode werd een volledige transformatie van bulk naar hoogwaardige producten gerealiseerd. Hoe heeft DSM dit voor elkaar gekregen?

1. Geloof in eigen kunnen: ”Yes we can” (verkiezingsleus van Obama)
2. Beleid formuleren voor een DSM dat vanuit duurzaamheid actief wil zijn op drie marktgebieden: hoogwaardige kunststoffen, voeding, geneesmiddelen.
3. Uitvoering beleid:
   - benutten van aanwezige kennis en ervaring o.a. van DSM-research voorbeelden: de sterke Dyneema-vezel, speciale producten, stanyl als hoogwaardige kunststof, kennis van enzymen (biologische katalyse-toren);
   - ontbrekende kennis aankopen, voorbeelden: Andeno, Gist-Brocades, Divisies vitamine en fijnchemie van Hoffmann - La Roche.

2009. Blik op de installaties van Sabic vanaf de Pijperflat. *Foto: Ton Wolters*

- Verkoop van bulkactiviteiten:
  krakers en polymeren aan Sabic.
  DSM Agro en DSM Melamine aan Orascom Construction Industries (maart 2010)

Conclusie: In een periode van honderd jaar transformeerde DSM zich drie keer:
- van kolen naar cokes en kunstmest,
- van kunstmest naar een veelzijdige chemische industrie,
- van chemische bulkproducten naar producten met een hoge toegevoegde waarde.

Herman de Rooij

Ir. Herman de Rooij (1933) studeerde aan de TH Delft scheikundige technologie. Hij was van december 1958 tot medio 1992 werkzaam bij DSM Research, laatstelijk als directeur Corporate Research.
Hij heeft gegevens ontleend aan:
1. "Research tussen vetkool en zoetstof. Zestig jaar DSM Research 1940-2000"

2. Ernst Homburg "Groeien door kunstmest. DSM Agro 1929-2004"
3. Bert Breij "De mijnen gingen open, de mijnen gingen dicht"
4. "Techniek in Nederland in de twintigste eeuw" deel 2, Delfstoffen, energie, chemie
5. Arjan van Rooij "The company that changed itself 2007"

DSM - SABIC en het project Jeugd & Chemie

In het najaar van 1994 startte DSM het project "Jeugd & Chemie".
Jan Zuidam, destijds directeur van DSM-Research en later vice-voorzitter van de Raad van bestuur van DSM, vroeg aan Chris Dijkhuis en Piet Hendricks een project op te zetten voor 11-12 jarigen van de groepen 7 en 8 van basisscholen.
De bedoeling was dat deze ca. 1500 leerlingen van 55 basisscholen in de directe omgeving van Chemelot, locatie Westelijke Mijnstreek, jaarlijks geïnformeerd zouden worden over het chemisch bedrijf. DSM zocht destijds naar een speelse

Groepsfoto van leerlingen van de Schuyerschool. Links boven (met helm) Piet Hendricks. Links en rechts van Piet, resp. Mariëlle Fredrix en José Cosemans, beiden vanaf de start in 1994 betrokken bij de labproefjes. Midden boven Chris Dijkhuis. Rechts boven (met labjas) meester Kees Winter. Foto: DSM

manier om jonge mensen te laten zien hoe spannend techniek en chemie kunnen zijn. Het bedrijf wilde de kinderen graag vertellen over zijn fabrieken en schoorstenen en over de manier waarop het met het milieu omgaat.
De heren Dijkhuis en Hendricks, beiden oud-medewerkers bij DSM, lieten de kinderen een kijkje nemen in ”hun” keuken. Zij werden door de leerlingen vaak gezien als ”opa’s” die zeer enthousiast over hun werk kwamen vertellen.
Ook SABIC ging in de loop van de tijd meedoen. Dit specifiek voor de oudste leerlingen van de basisscholen bestemde voorlichtingsprogramma loopt nog steeds. Het project bestaat uit een gastles op school, waarin de kinderen in een spelvorm kennismaken met de chemie en op die manier voorbereid worden op de excursie van de woensdagochtend daarna. Het uitstapje bestaat uit een rondrit over het bedrijventerrein, het bezoek van enige fabrieksinstallaties en de meet- en regelkamer van de Naftakraker. De ochtend wordt afgesloten met een bezoek aan een laboratorium, waar de kinderen onder leiding van laboranten zelf proefjes mogen doen.
Vanaf de start in 1994 deden meer dan 20.000 kinderen mee aan het project ”Jeugd & Chemie”.

In september 2005 was de gecombineerde groep 7 en 8 van de Regenboog weer aan de beurt. Leerling Ruben Hilkens doet verslag in de schoolkrant. ”We kregen uitleg van meneer Chris. Met een bril en labjas mochten we zelf proefjes doen. Na een groepsfoto kregen we nog een rondleiding langs buizen, mensen die werkten en hele hoge torens. Een leuke excursie”.

DE EERSTE BEWONERS VAN GELEEN-ZUID

Omstreeks 5300 voor Chr. vestigden zich op het lössplateau van de Graetheide, waar Geleens grondgebied deel van uitmaakt, de eerste boerengemeenschappen. Vanwege de bandvormige versieringen op hun aarden vaatwerk wordt deze vroege cultuur in de wetenschappelijke literatuur aangeduid als Bandkeramische cultuur of kortweg Bandkeramiek. De Bandkeramiek is omstreeks 5500 voor Chr. ontstaan in de Hongaarse laagvlakte. Vanuit deze bakermat verspreidde het bandkeramische volk zich over de vruchtbare lössgebieden van Midden- en Noordwest-Europa. Zij leefden van kleinschalige akkerbouw en veeteelt.

In 1955 werden tijdens wegenaanleg ter hoogte van de huidige Seipgensstraat overblijfselen van de Bandkeramiek ontdekt. Deze vondsten vormden de aanleiding voor een archeologische opgraving, uitgevoerd door het Biologisch-Archaeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen in 1955 en 1956. Dit onderzoek resulteerde in de ontdekking van een groot aantal bandkeramische grondsporen van (afval)kuilen, paalgaten en wandgreppels. De paalsporen en wandgreppelsporen vormden de plattegronden van vijf grote woonhuizen en twee kleine, lichte

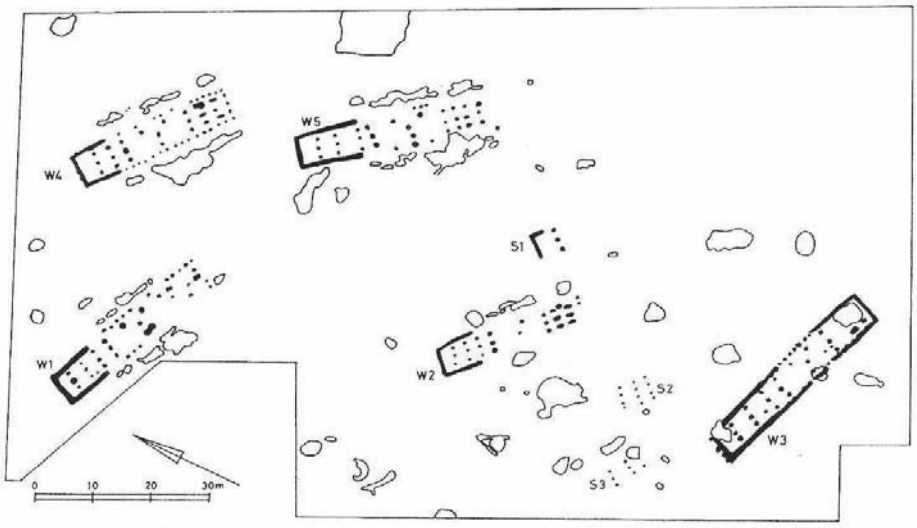

Afb. 12. Bandkeramische nederzetting Seipgensstraat, Geleen. (naar Waterbolk 1958-1959).

uit: Geleen door de eeuwen heen, 1989

Afb. 5. Reconstructietekening van bandkeramisch woonhuis W4 uit de nederzetting Seipgensstraat, Geleen. 1: noordwestgevel, 2: zuidoostgevel met ingang, 3: zuidwestgevel. Het gebouw is 28,75 m lang en 6,5 m breed. (tek. H. Vromen).

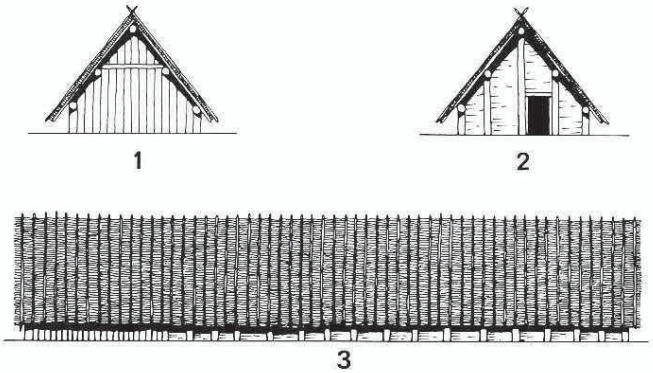

uit: Geleen door de eeuwen heen, 1989

bouwsels. Bovendien is een klein restant van een zesde groot woonhuis in het opgravingsbeeld zichtbaar. Uit de kuilen werden ondermeer fragmenten van aarden vaatwerk en vuurstenen werktuigen geborgen.

Uit kleinschalig archeologisch onderzoek dat plaatsvond na 1960 in het gebied Spaubeeklaan/Seipgensstraat, blijkt dat hetgeen in 1955/1956 werd opgegraven slechts een klein segment van een nederzetting was. Verondersteld mag worden

dat het een zeer omvangrijke bandkeramische woonplaats betreft en dat een aanzienlijk deel van de bewoningssporen zich voortzet ten westen van de Spaubeeklaan, dus binnen het gebied Geleen-Zuid.
De nederzetting kan gedateerd worden in de periode 5300 voor Chr. tot 4900 voor Chr.
Omstreeks 4900 voor Chr. eindigde op het Graetheideplateau de bandkeramische bewoning vrij abrupt. De oorzaak van dit plotselinge verdwijnen is (nog) niet bekend.

In het Archeon, een archeologisch openluchtmuseum te Alphen aan den Rijn, is een bandkeramisch woonhuis nagebouwd op grond van een huisplattegrond die in 1990/91 werd opgegraven in de bandkeramische nederzetting Janskamperveld te Geleen.

Voor jongere perioden van de vroegste geschiedenis van Geleen-Zuid zijn uit archeologisch onderzoek indicaties voorhanden die duiden op bewoning tijdens de ijzertijd (700 voor Chr. - 56/12 voor Chr.) en de Romeinse periode (56/12 voor Chr. - 450 na Chr.).

Bronvermelding

Komst en herkomst van de Bandkeramische cultuur. In: Geleen door de eeuwen heen, H. Vromen, 1989

SPAANS NEERBEEK

Nu komt de woningbouw aan bod. De oudste straat in het gebied dat nu Geleen-Zuid heet, is ongetwijfeld de Dorpsstraat in het oude Neerbeek.

De eerste vermelding van Neerbeek is al van 6 februari 1225 als door Arnold van Born de 6 hoeven met veld, deel uitmakend van het landgoed Nederbeke worden genoemd. Ook lezen we in de kroniek van Peter Trecpoel, dat in 1505 de Gelderse

1967. Spaans Neerbeek gezien vanuit Neerbeek. *Foto: Storcken*

troepen na Beek gebrandschat te hebben verder trekken naar *"Neyederbeick, inde branden dat ouck kael al aff op twe off dry huyssen noe"*. In 1526 telde Neerbeek 39 huizen. Op de in 1663 opgestelde bundergetallen- en bewonerslijst worden voor Hollands Neerbeek 69 huizen genoemd, en voor Spaans Neerbeek 21 huizen. Landmeter Jan Bollen noemde in 1676 nagenoeg hetzelfde aantal voor het Geleense deel van Neerbeek.
In de Codex 1605 - 1654 van de parochie Opgeleen noemt pastoor Leurs 11 bewoners van Nierbeeck met naam, die *"in huyser offte huysroede des kerspels Geleen, diewelcke rouckhoender schuldig zijn te betalen aen den heer van Geleen ende pastoor, diewelcke vervallen Sint Andries Mess"* (= 30 november). Een roochoen is een hoen, die als belasting door iedere haardstede aan de landheer moest worden opgebracht.
Pas in 1661 wordt het land van Valkenburg definitief verdeeld tussen de Hollanders en de Spanjaarden. (Oud-)Geleen en Spaubeek werden Spaans. Beek werd Staats en Neerbeek werd willekeurig in twee stukken verdeeld. Het grootste deel van Neerbeek werd als Staatsgebied voortaan tot Beek gerekend. De hiervoor genoemde 21 huizen bleven onder Spaanse invloed.
Tengevolge van de Spaanse Successieoorlog komen in 1715 de Spaanse gebieden in onze streken onder het gezag van Oostenrijk. Vanaf dan moeten we dus eigenlijk spreken van Oostenrijks Neerbeek. De naam Spaans Neerbeek blijft echter gehandhaafd.
Een grenssteen van Naamse hardsteen waarin de namen GELEEN / BEEK zijn

1930. Smalste deel van Spaans Neerbeek. *Foto: Eyssen-Clerx*

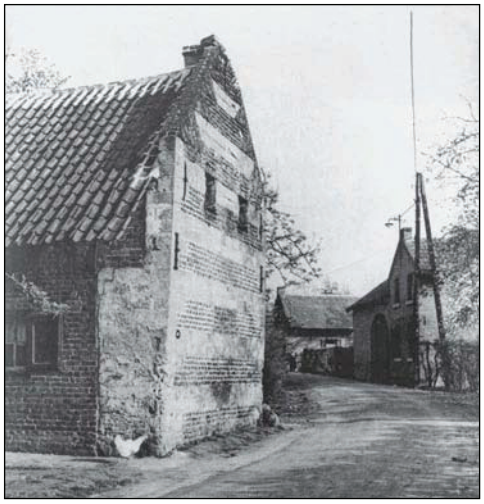

Midden 17e eeuw: Oudste huis in 't Straetje (= Kummekerweg). Laatstelijk bewoond door Nes Pinxt-Thijssen.
Foto: Pinxt

1953. Processie vanuit parochiekerk Neerbeek. *Foto: Eussen-Peters*

uitgekapt, stond in de voormalige Dorpsstraat ter hoogte van het huidige overloopbassin aan de Van Akenstraat. Vanwege de aanleg van de geluidswal langs de A76, is deze steen verwijderd, en op 10 juli 1991 herplaatst op de oude grens aan de Europalaan, vlakbij de brug over de autoweg.

Op 21 december 1931 werd het mijnspoor van Staatsmijn Maurits naar het emplacement in Nuth officieel in gebruik genomen. Hierdoor werden Spaans en Hollands Neerbeek van elkaar gescheiden. Het verkeer tussen beide delen van Neerbeek moest daardoor gebruik maken van een publieke spoorwegovergang.

Een grote verandering vond plaats in 1933.
Spaans Neerbeek, dat eeuwenlang tot de parochie Oud-Geleen had behoord, werd toen een deel van de nieuwe Callistusparochie van Neerbeek. Het werd een kleine kern op het grondgebied van de gemeente Geleen, horend bij de parochie Neerbeek. De postbezorging liep via het postkantoor van Beek.
In 1953 werd een rijbaan van de autoweg Geleen - Nuth opengesteld. Door deze autoweg werd de overweg over het mijnspoor onbruikbaar en was de bouw van het viaduct over de autoweg en het mijnspoor noodzakelijk.

In de raadsvergadering van 23 mei 1961 werd besloten de uitbreiding van het woongebied Geleen-Zuid tussen de Jos Klijnenlaan en het mijnspoor te bevorderen.

1952. Op vrijdag werd er gebakken in het "bakkes". Wit-, zwartbrood en een stuk of tien vlaaien. Foto: Eussen-Peters

Men diende echter rekening te houden met:
- de onherroepelijke ligging van de begraafplaats,
- het ziekenhuis,
- de oude kern Neerbeek.

Op 4 april 1963 werd er een ontwerp-plan bij de gemeentesecretaris ter inzage gelegd, waarin het gestelde met betrekking tot de oude kern van Neerbeek werd losgelaten. In de nieuwe uitbreidingsplannen van de gemeente Geleen was blijkbaar geen plaats meer voor de eeuwenoude kern van Spaans Neerbeek.
De gemeente stelde zich bij onteigening garant voor de vergoeding van de eventueel te lijden schade. De 18 ingediende bezwaarschriften tegen de geplande afbraak werden afgewezen omdat

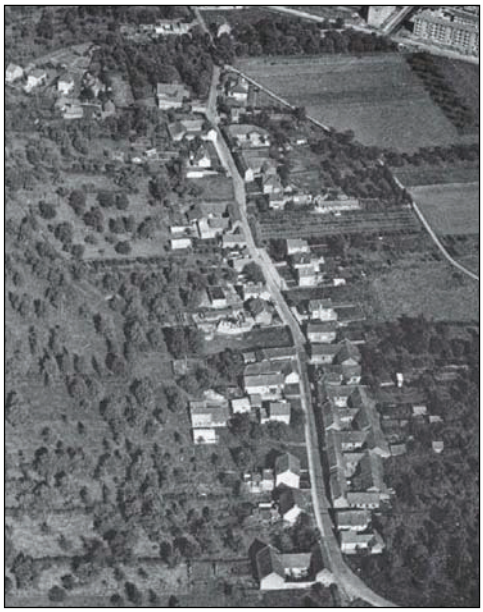

1963. Spaans Neerbeek kort voor de afbraak. Foto: Luchtopname Rob Holthuis, Beek

1949. Sunny Home. *Foto: Eyssen-Clerx*

Winter 1960-1961. Foto vanaf Spaubeeklaan richting Spaans Neerbeek.
Foto: Dreessen

- het algemene belang boven het particuliere gesteld diende te worden,
- de bezwaren naar het oordeel van de gemeenteraad alle ongegrond waren.

De heer Hamers merkt in zijn slotwoord van ”Spaans Neerbeek. Een oud en voormalig gehucht onder Geleen” daarover het volgende op:
- de inwoners hebben niet veel inspraak gehad over dit ontwerpplan,
- de nieuwe begraafplaats was verkeerd gepland en kon niet meer worden gesaneerd,
- het was waarschijnlijk veel eenvoudiger de oude kern af te breken dan te renoveren.

Ook vraagt hij zich af of werkelijk het algemene belang boven particulier belang werd gesteld.
Zeker is dat de gemeente Geleen de wetsregels heeft uitgevoerd. Echter niets meer dan dat. Ook is zeker dat de meeste oud-inwoners niet actief genoeg geweest zijn

de plannen te verhinderen of als collectief te ijveren voor een acceptabel alternatief of een hogere schadeloosstelling. Het waren veelal grote gezinnen, waarvan de vader op de staatmijn Maurits werkte en het kleine boerenbedrijfje aanhield om op die manier iets extra's bij te verdienen. Omdat er geen verenigingen in Spaans Neerbeek waren en men niet kon spreken van een hechte gemeenschap, kwam het niet tot een gezamenlijk protest tegen de plannen van de gemeente. Men accepteerde het door de gemeente geboden geld en de toezegging een huis te mogen bouwen in de nieuwe wijk.
De meer ontwikkelde buurtgenoten gingen niet akkoord met het voorstel van de gemeente en procedeerden tegen de voorgenomen onteigeningsplannen. Zonder succes overigens.
De oudste inwoners voelden zich door de gedwongen verhuizing ontheemd, omdat hen een dierbaar plekje werd afgenomen.
Met het doorvoeren van de modernisering van de "wereldstad" heeft het toenmalige gemeentebestuur het klaargespeeld een eeuwenoud gehucht, met huizen met waardevol vakwerk volledig van de kaart te vegen. Rest ons slechts de straatnaam Spaans Neerbeek, een enkel huis, een replica van het veldkruis uit 1836 en een paar bomen als herinnering aan een oude dorpsstraat van dit luisterrijke stukje Geleen.

1966. Afbraak van Spaans Neerbeek is begonnen. Foto: Eussen-Peters

1969. Afbraak van een van de laatste huizen. Op achtergrond nieuwbouw Stikkerstraat nabij Europalaan. Foto: Media Groep Limburg

Op de driesprong van de Dorpsstraat en twee veldwegen stond een open veldkapel met een houten kruisbeeld in de achterwand. In 1933 werd deze veldkapel vervangen door een bakstenen kapelletje onder de twee grote bomen op de huidige hoek Spaans Neerbeek en de Verdistraat.
De kapel werd gebruikt als rustaltaar voor de jaarlijkse bronkprocessie van de Callistusparochie in Neerbeek.
Het bulletin van de parochie H. Pastoor Van Ars 1e jrg no. 7 (juni 1964) vermeldt dat het gemeentebestuur in positieve zin reageerde op het verzoekschrift in de nieuwe woonwijk een geschikte plaats te zoeken voor een aangepast weg- of veldkruis of een kapelletje.
Er staat ook in vermeld dat de eigenaar van de grond, de familie Pijls-Baggen, het uitgekeerde bedrag vanwege de onteigening aan de parochie heeft geschonken ten bate van de bouw van de nieuwe kerk. In deze schenking waren ook de twee grote, mooie lindebomen betrokken, die voor het kapelletje stonden.
Bij de afbraak werd onder de kapel een oorkonde met onderstaande tekst in een fles aangetroffen:

A. M. D. G. (Ad Majorem Dei Gloriam = voor de grotere glorie van God)
Dit kapelletje werd gebouwd door de eigenaar van de grond, waarop het gebouwd is en door de inwoners van Neerbeek, den achsten April 1933.

J. Baggen-Heijnen	*Geleen*	*H. Buskens*	*Neerbeek*
J. Clerx-Wouters	*Neerbeek*	*J. Wouters*	*Neerbeek*
H. Erckens	*Neerbeek*	*P. Willems*	*Neerbeek*
H. Clerx-Nijsten	*Neerbeek*	*J. Hoenen*	*Neerbeek*
H. Gijzen	*Neerbeek*		

Op de plaats van het oude veldkruis en de kapel, werd in 1973 opnieuw een veldkruis geplaatst. Dit veldkruis komt oorspronkelijk uit Oud-Geleen, waar het vanaf 1836 op de splitsing Pieterstraat/ Eijsenderstraat stond. In 1950 is dat stuk van de Eijsenderstraat opgeheven. Toen in 1956 de boom waartegen het kruis geplaatst was omwaaide, werd het voorlopig opgeslagen in het schoolmuseum. Opschrift van het kruisbeeld is: Pro mortalibus Crucifixus Dei Filius, hetgeen betekent Gods Zoon gekruisigd voor de stervelingen. Het corpus is een polyester replica. Het origineel bevindt zich in de kerk van Oud-Geleen.

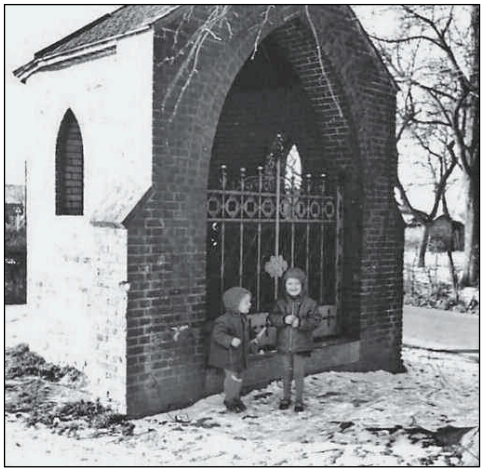

1964. Kapel. Foto: Laudy

2010. Huizen zijn gebouwd omstreeks 1933. Destijds aan de Kummekerweg en nu aan de ventweg van de Jos Klijnenlaan. Foto: Ton Wolters

Bronvermelding:
- Spaans Neerbeek, een oud en voormalig gehucht onder Geleen. MPH Hamers, 1989
- Neerbeek, een apart kerkdorp. Wat Baek ós bud, deel 6. JHM Hoen, 1983
- Geleen door de eeuwen heen, deel 1. Schug, 1989
- Bulletin parochie H. Pastoor van Ars, juni 1964
- Parochie Geleen van 1605 - 1654, Frits Hermans
- Bulletin Parochie H. Pastoor van Ars, 1e jaargang nummer 7, juni 1964
- Archief Heemkunde Vereniging Geleen
- Middelnederlandsch Handwoordenboek, J. Verdam
- Dagblad De Limburger, 1964
- Foto's van: Dreessen, Eussen, Eyssen, Rob Holthuis (luchtfoto), Laudy, Pinxt, Storcken

SINT-JANSKLUIS

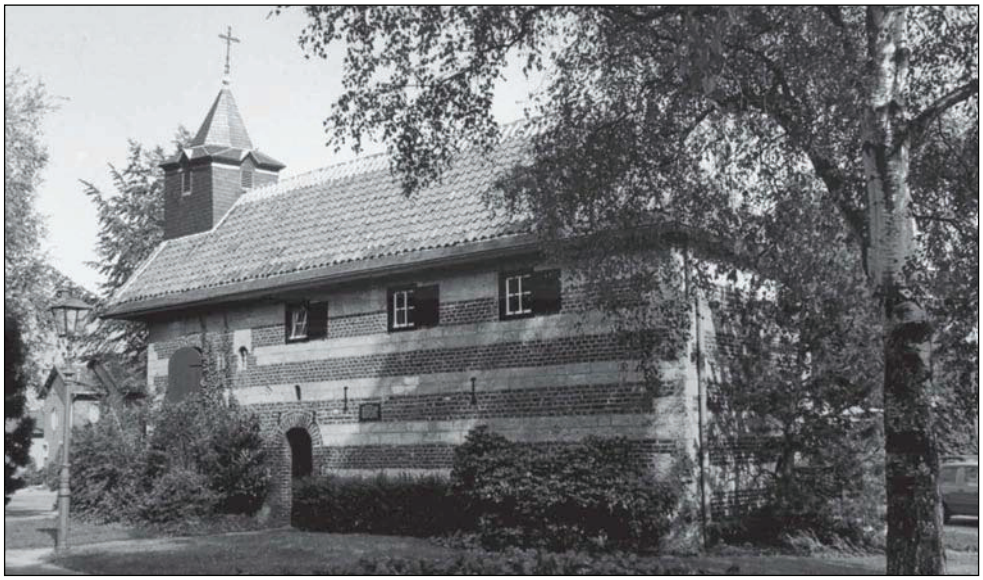

2000. Ansichtkaart van het kluisje. *Fotoarchief Heemkundevereniging Geleen*

Een heel oud gebouw in het open veld ten zuidoosten van Krawinkel.
Op een tiental meters ten zuiden van de kluis lag een St.-Rochuskapelletje. Dit kapelletje werd gebouwd tussen 1667 en 1675 en in het meetboek van landmeter Jan Bollen uit 1676 met name genoemd. Van 1665 tot 1669 heerste de builenpest in de omgeving van Geleen. In die tijd werden veel kapellen ter ere van Sint-Rochus opgericht om zich te beschermen tegen de gevreesde besmettelijke ziekte. In 1934 werd de kapel afgebroken om plaats te maken voor de verbreding van de weg naar Sint-Jansgeleen en Spaubeek.

2009. Ingang met 2 muurankers. Foto: Ton Wolters

2009. Linker muuranker 16 (detail). Foto: Ton Wolters

2009. Rechter muuranker 99 (detail). Foto: Ton Wolters

De kluis van Krawinkel werd in 1699 gesticht door vorstin Maria-Dorethea von Dietrichstein, geboren prinses van Salm, gravin van Geleen. De kluis was toegewijd aan de H. Lazarus, patroon van de melaatsen en bedoeld als hospitaal voor mensen die getroffen waren door een besmettelijke ziekte. Ze lag buiten de bebouwde kom, op een kruispunt van wegen naar Oud-Geleen, Daniken, Krawinkel, Spaubeek, Sweikhuizen en Spaans Neerbeek. Omdat de Geleense kluis centraal ligt tussen de hiervoor genoemde kernen, kan men ervan uitgaan dat het gebouwtje oorspronkelijk geen hermitage is geweest. Een kluizenaar kiest er immers voor, niet onder de mensen te komen en een afgezonderd en eenzelvig leven te leiden.
Volgens de Geleense historicus Arthur Schrijnemakers wijzen de twee ingangen van de Sint-Janskluis op twee gescheiden toegangen naar een beneden- en een bovenverdieping, zodat gelijktijdig mannen en vrouwen, afzonderlijk van elkaar, konden worden verpleegd. Dit is volgens hem karakteristiek voor de bouwwijze van een ”ziekenhuis” uit die tijd.

De kluis werd een kluizenaarswoning in 1722 toen de bisschop van Roermond aan de in Geleen geboren broeder Gerlach toestemming verleende en hem daarmee verplichtte zich te houden aan de *”Reguls ofte Statuyten voor die Broeders soo in den deerden regul van Sanct Norbert in die Capelle vant H. Cruys willen leven ende sterven”*. Deze regels schreven hem een strikte dagindeling voor, gebaseerd op gebed, meditatie en arbeid. De kluizenaar kreeg nauwkeurig omschreven richtlijnen betreffende kleding, voedsel, vasten en gedrag. Het habijt moest wit en zuiver zijn en met een witte hoed en een grijze mantel gedragen worden. Hij mocht geen eigendom hebben en kon alleen met medeweten van de norbertijner pastoor van Oud-Geleen over giften en aalmoezen beschikken. Door het werk met eigen

handen moest hij in zijn levensonderhoud voorzien. Bedelen mocht de kluizenaar van Krawinkel niet, maar hij kreeg wel af en toe wat graan toegestopt of een varkenspoot als er geslacht was bij de boeren.

De Sint-Janskluis is niet permanent door kluizenaars bewoond geweest. Na het overlijden van kluizenaar Nicolaas Gielen in 1781 was er geen opvolger en is de kluis langere tijd bewoond door leken. In 1845 werd zelfs aan Christiaan op den Camp toestemming verleend in de kluis een herberg te beginnen.

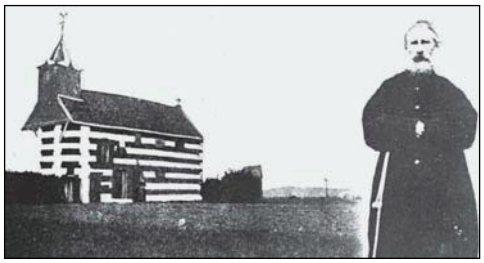

1905. Sint Janskluis met broeder Antonius. *Fotoarchief Heemkundevereniging Geleen*

1921. Sint Janskluis met Rochus-kapelletje. *Fotoarchief Heemkundevereniging Geleen*

Toch keerden kluizenaars na verloop van tijd weer terug naar de kluis van Krawinkel.
In 1852 kwam er Werner Schumacher wonen en werd de kluis opnieuw een hermitage.
Tussen 1877 en 1879 woonde in de kluis een ”brikkenbakkersgezin” dat als seizoensarbeiders in Duitsland werkte. In 1880 was er weer een heremiet.

De laatste van de ruim 15 kluizenaars was broeder Antonius, een franciscaner lekenbroeder, die met enkele jongelingen van 1900 tot 1912 in de kluis gewoond heeft. Oudere inwoners van Geleen wisten zich te herinneren dat Antonius in zwart habijt, met een rozenkrans om zijn middel, door Geleen liep. Hij ging veel om met de plaatselijke jeugd en nodigde hen uit voor een bezoek aan zijn kluis.
De kluizenaars van Geleen beschikten over een Sint-Hubertussleutel. Broeder Antonius was de laatste kluizenaar die deze sleutel voor het ”branden” van honden daadwerkelijk gebruikt heeft. Destijds geloofde men dat door het wegschroeien met deze sleutel van enkele haren tussen de ogen van een hond, deze gevrijwaard bleef van hondsdolheid.
Uit de Geleense overlevering weten we dat de kluizenaar driemaal daags het ”Angelus” luidde en dat hem vaak het bijstaan van stervenden en het dodenwaken werd toevertrouwd.
Doordat in 1910 een drietal huizen in de directe omgeving van de kluis gebouwd werden, kwam er een einde aan de afgezonderde ligging. Aanvankelijk had de

gemeente het plan de kluis af te breken. Dit bleek niet nodig te zijn, omdat de nieuwbouw door de kluis geenszins belemmerd werd.

Tussen 1929 en 1934 stond er een houten keet tussen het St.-Rochuskapelletje en de kluis, die als noodwoning fungeerde. Dit huisje en de kapel zijn in 1934 afgebroken.
In deze tijd werd opnieuw gediscussieerd over de bestemming van het historische gebouwtje. De eigenaar, het kerkbestuur van de parochie Oud-Geleen, wilde het na een grondige opknapbeurt een andere bestemming geven. De gemeente gaf echter de voorkeur aan afbraak om daardoor meer ruimte voor wegen en nieuwbouw te scheppen. In 1936 werd zelfs aan de mogelijkheid gedacht de gehele kluis een aantal meters te verplaatsen.

In 1937 schreef de Geleense correspondent Op den Camp van de Limburg Koerier in een artikel, dat in Rotterdam de historisch waardevolle Delftsche Poort op rollen was gezet om het gehele gebouw 75 meter te kunnen verplaatsen. Verder schrijft hij dat aanstaande donderdag het kluisje ook op rollen zou worden gezet, om het in acht uur tijd een tiental meters in oostelijke richting te verplaatsen. Hij beschrijft uitvoerig op welke manier de firma Rumen uit Essen de voorbereidingen heeft uitgevoerd en hoe alles op die bewuste donderdag in het werk zal gaan. Het bleek

Eerste H. Communie in 1949. Foto: J. Segeren (origineel van mw. Beaumont, Daalstraat 129)

een zeer geslaagde 1 aprilgrap te zijn. De naam Rumen uit Essen had hij overigens ontleend aan Vroemen en Eussen, beiden onderwijzer aan de jongensschool in de Groenseykerstraat.

Tijdens de verbouwing van 1937 werd de fundering hersteld, het keldertje opgevuld, een nieuwe vloer gestort en werden de kapel en de twee kamers op de begane grond en de bovenverdieping weggebroken zodat er een open ruimte ontstond. Tot slot werd het plafond vernieuwd. Naast de deur werd het uit grijze steen gehouwen wijwaterbekken geplaatst dat afkomstig was uit de in 1937 afgebroken parochiekerk van Lutterade-Krawinkel.

Bij het bombardement van Geleen in de nacht van 5/6 oktober 1942 bleef de kluis gespaard. Het klokje ontsnapte aan de klokkenroof. Vanwege de stenen vloer vonden de Engelse troepen de kluis een geschikte slachtplaats. Het gebouwtje werd in deze periode ook gebruikt als keuken en opslagplaats voor voedsel.

2009. Oksaal. *Foto: Ton Wolters*

Door de aanpassingen die voor de oorlog waren aangebracht, kon bouwpastoor Wermeling de kluis van oktober 1948 tot juli 1949 zonder problemen gebruiken als eerste noodkerkje van zijn nieuwe Kluisparochie. Er was ruimte voor tweeënveertig bidstoelen.
In de periode hierna is de kluis geruime tijd gebruikt als verblijf van een verkennersgroep van Scouting Kluis.

De laatste restauratie vond plaats in 1984-1985.
De Sint-Janskluis is eigendom van de gemeente Sittard-Geleen en wordt beheerd door de Stichting Sint-Janskluis. Ze is nu ingericht als bidkapel en beschikbaar voor alle vormen van kerkelijke vieringen. Ook worden er exposities gehouden.
De Sint-Janskluis is op aanvraag bij de Stichting Sint-Janskluis te bezichtigen.

Bronvermelding:
- De Kluis van Krawinkel, Prof. dr. A. Schrijnemakers, 1975
- Periodiek zangkoor Sweikhuizen, Nog een 1 april grap, KLUIS 1937, Prof. dr. A. Schrijnemakers, 1980
- Restauratie St.-Janskluis Geleen, Michel Giebels, De Trompetter, januari 1985

- Sint-Janskluis Geleen, brochure van de "Vereniging Vrienden van de Kluis"
- Foto's uit het archief van Heemkundevereniging Geleen
- Foto noodkerkje, Katholieke Illustratie 1949
- Foto's uit het archief van Jan Segeren, oud-secretaris Stichting Sint-Janskluis
- Recente foto's door Ton Wolters

DAALSTRAAT

Rond 1700 staat al beschreven dat de Daalstraat nog tot Krawinkel behoorde, ook wel Crauwinckel genoemd. Het was een van de oudste in oost-west richting lopende wegen van Geleen naar de drenkplaatsen aan de Keutelbeek. Men noemde ze ook wel drenkwegen, die vanuit een bebouwing naar een in de buurt gelegen beek leidden.
Volgens Schrijnemakers was de Daalstraat eertijds voor de inwoners van Krawinkel de weg naar zo'n drenkplaats. De straat eindigde immers aan de Keutelbeek, liep vervolgens als voetpad verder in de richting van de latere Kluis. De naam Daalstraat werd niet ontleend aan het afhellen naar de Keutelbeek, maar aan "de Daell" een terrein ten oosten van de Keutelbeek. Hiervan is bekend dat het omstreeks 1700 de "Daell Crauwinckel" genoemd werd en dat er slechts een paar huizen lagen. Pastoor Leurs van Opgeleen schreef in zijn codex dat "Peter Manders erffg. wonende te Craewinckel, het Huyss over die Beeck naer het creutz, en Claes Mevis erffg wonende bij de Keutelbeek, aan een zijde naast Peters Manders huis" in 1637 *kerckenrenten* aan de parochie verschuldigd waren. Het door Leurs genoemde wegkruis werd later door het Sint-Rochuskapelletje, bij de nog later gebouwde Kluis, vervangen.

Door diverse geschiedschrijvers werden er ook bokkenrijders genoemd uit de Daalstraat. Zo rond 1773-1774, men spreekt dan van de bokkenrijderbende in de derde fase, worden er door gevangenen mensen beschuldigd welke nooit door de overheid zijn veroordeeld. Het zou hier gaan om Gerricke, genaamd de Groote Broeck of Groote Oom, een dagloner die woonde in de Daalstraat. Ook uit de Daalstraat: Gerrit Dautsenberg, dagloner en getrouwd met ene Sibilla.

In 1837, Limburg behoorde nog bij België, werd aan de Gemeenten een bijdrage in de kosten gevraagd om de *"Grote Baan van Beek naar het noorden"* te kunnen realiseren. Rond 1845 wordt dan deze Rijksweg, ook wel Nuuje Wèèg, Groate Wèèg of de Baan genoemd, gerealiseerd. Dat betekende dat de Daalstraat werd afgesneden van Krawinkel. Door de nieuwe weg werd de natuurlijke afvloeiing van regen- en smeltwater verstoord en liepen kelders vol of deden zich verzakkingen voor. In 1847 stortten enkele huizen in de Daalstraat in. Er werd een duiker geplaatst en de schade werd door de overheid vergoed. Helaas was er in de winter van 1849-1850 weer wateroverlast en eveneens in de zomer van 1851.

Lange tijd, tot zo rond 1860, behoorden de bewoners van de Daalstraat, maar ook de bewoners van Spaans Neerbeek en Puth - Schinnen, tot de parochie van Oud-Geleen.
Langs de Keutelbeek was er, vanaf de Daalstraat zelfs een kerkpad, door het huidige Burg. Damenpark langs de boom met het kruis ”Op het Ritske” naar ”De Steeg” (Norbertijnenstraat) waar het pad samenkwam met de kerkweg van Westelijk Krawinkel.
Ook in 1861 en 1873, toen de parochiegrenzen voor Krawinkel en Lutterade werden vastgesteld, bleef de Daalstraat bij Oud-Geleen behoren. In 1916 werden opnieuw de grenzen van de St.-Augustinusparochie vastgesteld, waarbij o.a. de Daalstraat naar deze parochie verschoof. Toen in augustus 1959 de nieuwe parochie Verrijzenis werd opgericht, viel de Daalstraat net binnen de grenzen van deze parochie (zie daarvoor hoofdstuk 6).

In die jaren rond 1870-1890 was brand een van de grootste vijanden voor de bewoners, ook in de Daalstraat. Op 8 augustus 1872 brandde bij weduwe Sibilla Schols-Luijten de schuur met graan, de stal en een deel van de woning af. Gelukkig was zij verzekerd bij de Brusselse brandassuradeur Phoenix.
Op 13 december 1880 brak er brand uit in de schuur van de familie Schutgens. Het vuur sloeg over naar de schuur van Jan Sebastiaan Kleinjans en de stal van weduwnaar Pieter Willem Hoofs. Omdat de gemeentelijke brandspuit over voldoende water uit de Keutelbeek kon beschikken, konden de woonhuizen behouden blijven. De verzekering dekte overigens alle schade.

In 1919 richtten de 48 leden van de burgerwacht Daalstraat-Krawinkel, de geweerschutterij ”St. Antonius” op. Een inzameling onder de inwoners van Krawinkel leverde 300 gulden op. Hiervan werden een vaandel, een trom, emblemen en een paar geweren aangeschaft. De overige geweren werden door de gemeente geschonken. Het waren de oude geweren uit het arsenaal van de burgerwacht van Geleen. Na haar oprichting claimde zij het koningszilver. Deze schutterij was vanaf het eerste jaar van haar bestaan al zeer succesvol op wedstrijden. Het was een geduchte concurrent op de Oud-Limburgse Schuttersfeesten. Omdat ”St. Antonius” in 1936 het OLS in Beesel wist te winnen, mocht ze het volgende OLS organiseren. Het OLS vond plaats op 11 juli 1937 in het sportpark van Geleen. Naast het deelnemen aan wedstrijden, was de schutterij altijd aanwezig op feestelijke gebeurtenissen in de parochie, zoals priesterfeesten, grote bronkprocessies, huldebetoon

De geweerschutterij in 1929.
Foto: Heemkundevereniging

aan het H. Hart, gouden bruiloften, optochten en serenades. Het ledenaantal van geweerschutterij St.-Antonius liep vanaf de vijftiger jaren sterk achteruit. In 1960 waren nog maar tien leden. Men stopte in 1968 de activiteiten, maar de vereniging werd nooit officieel opgeheven.

Rond 1930 werd het verkeer steeds drukker in de Daalstraat en dat kwam de veiligheid niet ten goede. De gemeente kwam in februari 1930 met een plan om de Daalstraat gedeeltelijk te verbreden tussen Rijksweg-Zuid en Nachtegaalstraat. Volgens raadsbesluit no. 90 van 21 december 1931 werd ongeveer 185 m² grond aangekocht van de families J. Kösters, H. Lemmens, G. Penders, J. Keulen en F. Odekerken. In de vergoedingen waren ook bedragen opgenomen voor het rooien van fruitbomen en verplaatsen van afrasteringen. De Rembrandtlaan bestond toen uiteraard nog niet. Op de schets van feb. 1930 is wel een voetpad te zien circa 40 m vóór de beek, gezien vanaf de Rijksweg. In 1941 is er ook een verbredingplan voor de Daalstraat richting Kluis.
In 1951 komt de gemeente Geleen met het plan om o.a. de Leeuwerikstraat aan te leggen waarvoor men grond moest aankopen van diverse eigenaren en bewoners van de oneven zijde van de Daalstraat. Eigenaar Hennekens uit Valkenburg schreef in mei 1952 al een bezwaarschrift voor zijn panden 7, 9 en 9A. Eveneens deed hij dit voor zijn pand aan de Rijksweg - Zuid 105B. In een gezamenlijke petitie maakten ook overige bewoners van de Daalstraat bezwaar tegen het plan Leeuwerikstraat. De straat is desondanks verbreed.

Vroeger had elke parochie haar eigen begraafplaats. Met het stichten van de Christus Koningparochie op 18 oktober 1948 kwam ook al gauw de wens voor een eigen begraafplaats. De keuze viel op een terrein langs de beek, ten zuiden van de Daalstraat.
De begraafplaats bestond niet lang want in 1956 kwam er al een uitbreidingsplan om woningen te bouwen ten zuiden van de Daalstraat. Er werd een nieuwe begraafplaats gerealiseerd aan de Kummekerweg (omgeving huidige Bachstraat). Over beide begraafplaatsen kunt u meer lezen in dit hoofdstuk, bij de Christus Koningparochie en in hoofdstuk 4, Wonen.
Ook overleden bewoners van de Daalstraat werden overgebracht naar de nieuwe begraafplaats. Volgens een gemeentelijk overzicht van 1 augustus 1956 betrof het de heren Antoon H.

Renovatie van riolering in de Daalstraat rond 1940; Onder de poort woonde Mathje van Sangen, daarnaast het kousenwinkeltje van Marieke van Sangen en nog gedeeltelijk de kledingwinkel van Zef Hennekens in zicht.
Foto: Heemkundevereniging

Luyten, Jan Liedekerken, Jan M. Aelfers en mevrouw Rosalia Berting - Bisschops. Op dit overzicht is tevens aangegeven dat beide echtgenoten Gerards een gratis graf kregen toegezegd, zoals hierboven bedongen. Op ditzelfde overzicht staat overigens een met hand bijgeschreven aantekening dat op dit kerkhof de familie Nelissen een grafkelder bezit.

Recente foto van Daalstraat 13, gebouwd in 1870. Ooit woonden 3 gezinnen met in totaal 11 personen in dit pand. Foto: Piet Besselink

Bronvermelding:

- *Geschiedenis van Geleen, deel 1, door A. Schrijnemakers, 1998*
- *Geschiedenis van Geleen, deel 2, door A. Schrijnemakers, 2005*
- *Codex van de Parochie Geleen, 1605 tot 1654, door Frits Hermans, 1991*
- *Gedenkboek St. Augustusparochie, 1862 - 1984 - 1987, Aelfers, Prop, 1984*
- *Geschiedenis Christus Koningparochie Kluis Geleen 1948-1988 door Gus Aelfers en Jan Segeren*
- *Het Geleense schutterswezen in deze eeuw, Ad Hoogenboom, 1987*
- *Foto's uit het fotoarchief van Heemkundevereniging Geleen en uit particulier bezit*

CHRISTUS KONINGPAROCHIE KLUIS

In dit hoofdstuk zijn al aan bod gekomen:
• de mijnbedrijven en de chemie
• Bewoning in Plan-Zuid ver voor 1959
We sluiten dit hoofdstuk af met een vogelvlucht over de Christus Koningparochie, de jongste parochie van Geleen tot in Plan-Zuid twee nieuwe parochies ontstonden. De gegevens zijn grotendeels ontleend aan een boek van Gus Aelfers en Jan Segeren over dit onderwerp.

De Christus Koningparochie werd in 1948 gesticht omdat door de uitbreiding van Geleen in zuidoostelijke richting de afstanden naar de kerk en de scholen te groot zouden worden. De parochie telde aanvankelijk slechts ca. 80 gezinnen, verspreid over de Kluis, Daalstraat, Kummenaedestraat en de omgeving Beatrixlaan en Irenelaan. In deze lanen woonden vooral ingenieurs en beambten van Staatsmijnen. Een jaar later was het aantal gezinnen al met 250 toegenomen. In 1960 (beginjaren van Plan-Zuid) waren er 800 rooms-katholieke gezinnen, met 3800 parochianen. Bij het veertigjarige jubileum in 1988 was het aantal parochianen teruggelopen naar 2905, bij een totaal van 1150 rooms-katholieke gezinnen (inclusief alleenstaanden).

De Merelstraat en de Jan Steenstraat vormden de westgrens van de parochie. Hoe kwam dat? De Keutelbeek was destijds de natuurlijke grens ter hoogte van de Merelstraat en bezijden de Jan Steenstraat, waar later de Rubensstraat werd aangelegd. In de Rubensstraat is deze beek al in 1960 overkluisd. In de Merelstraat zou dat tot 1968 duren.
Vanaf 1949 verschenen ten zuidoosten van de Merelstraat woningen. In 1951 gevolgd door bebouwing van het gebied tussen de Kluis, Frans Erenslaan en de Beatrixlaan. In beide gevallen trok stichting ”Thuis Best” de kar. Deze stichting is in 1968 opgeheven. Vele tientallen woningen werden toen verkocht aan de huurders. De overige woningen werden overgedragen aan het Administratiekantoor Zuid-Limburg (AZL) en de Woningvereniging ”Geleen”.
De overige gedeelten van de parochie zijn in 1957 of later gerealiseerd. Op de strook tussen de Frans Erenslaan en het spoor Geleen-Oost - Heerlen komen we in hoofdstuk 4 terug, als eerste ontwerp van een woonbuurt van stedenbouwkundige Jos Klijnen. Ook de straten ten zuidwesten van de Daalstraat en de Spaubeeklaan komen in dat hoofdstuk aan bod. Ze behoren weliswaar tot de Christus Koningparochie, maar zijn destijds gemeentelijk ingedeeld bij Plan-Zuid.

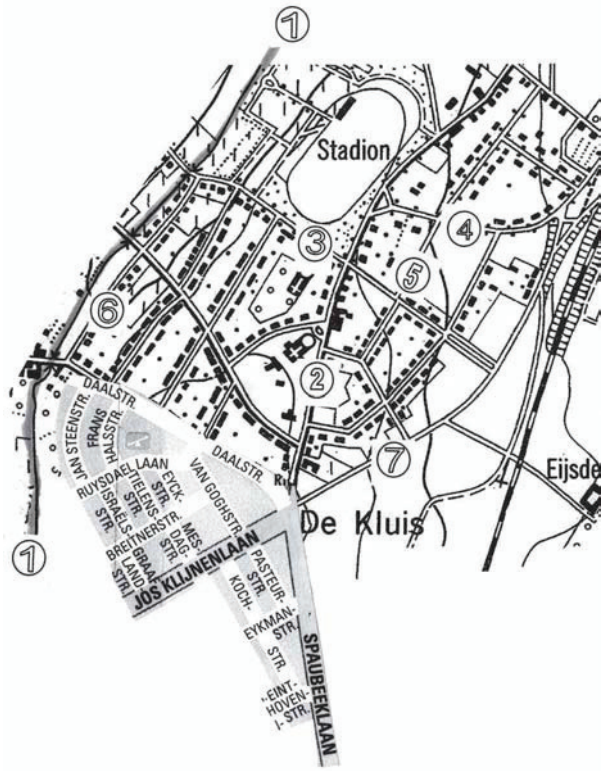

1 = Keutelbeek
2 = Kluis
3 = Kummenadestraat
4 = Beatrixlaan
5 = Irenelaan
6 = Merelstraat
7 = Frans Erenslaan

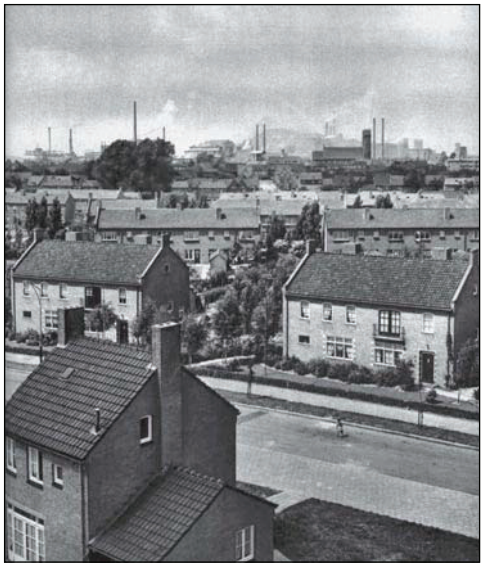

Blik op de Kluis en de mijnbedrijven.
Foto: Steenkool, bedrijfstijdschrift van de Nederlandse mijnen 1954

Op 17 oktober 1948 werd de historische Kluis als parochiekerkje in gebruik genomen. Zondags kon men daar met moeite 80 mensen onderbrengen. Op 3 juli 1949 betrok men een noodkerk aan de Kummenaedestraat. Ook daar zou men niet lang blijven want op 14 mei 1953 vond de inwijding plaats van de huidige Christus Koningkerk.

Het was vroeger gebruikelijk dat elke parochie haar eigen begraafplaats had. De keuze viel op een terrein langs de beek, ten zuiden van de Daalstraat. Door schenking en aankoop kwam men in het bezit van ruim 2600 m² grond. Op 1 januari 1949 vond de eerste begrafenis plaats van ene Ph. Machils. Via een tijdelijke toegang over het erf van familie Gerads kon de begrafenisstoet naar het eerste gedolven graf. Later werd een toegangsweg van vier meter breed en honderd meter lang aangelegd. De begraafplaats bestond niet lang want in 1956 kwam er al een uitbreidingsplan om woningen te bouwen ten zuiden van de Daalstraat. In 1956 werd een inventaris van de begraafplaats opgemaakt en in 1957 is een brief voor de betrokken families opgemaakt waarin men werd geïnformeerd over het verplaatsen van de overledenen naar de nieuwe begraafplaats aan de Kummekerweg (omgeving huidige Bachstraat).

Op 2 maart 1950 werd de ”R.K. Onderwijsstichting van de Christus Koningparochie” opgericht. Het stichtingsbestuur fungeerde ook als schoolbestuur. Binnen korte tijd werden drie lagere scholen gebouwd. De St.-Janschool, de Mariaschool en als laatste (in 1959) de St.-Josephschool. Tussentijds konden de kleuters nog verhuizen van het noodonderkomen in het sportpark naar de volwaardige kleuterschool St.-Janneke. Alles netjes naast de definitieve kerk. Door de sterke terugloop van het aantal leerlingen moesten tussen

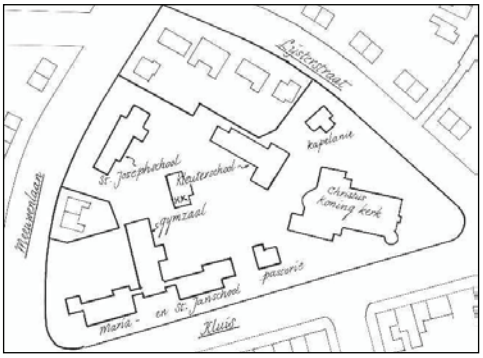

De scholen rondom de kerk.
Bron: genoemde publicatie van Gus Aelfers en Jan Segeren

1978 en 1986 drie scholen hun deuren sluiten. De St.-Josephschool werd omgebouwd tot Basisschool ”de Kluis”.

Na de ingebruikname van de nieuwe kerk werd de noodkerk omgevormd tot parochiehuis. Er waren dagelijks jeugdactiviteiten. Andere verenigingen moesten op passende ruimten wachten tot 1963. Toen werd het buurtcentrum d’Heremiet gerealiseerd, door ombouw en aanbouw van een leegstaande winkel. In 1981-1982 volgde nog een grootscheepse uitbreiding van het centrum. Daarna groeiden de exploitatiekosten het stichtingsbestuur boven het hoofd. In 1986 werd besloten tot privatisering van d’Heremiet. In de loop van de tijd zagen in het parochiegebied vele verenigingen het licht. Enkele daarvan komen we in hoofdstuk 12 nog tegen. Omdat verenigingen later verkasten naar Geleen-Zuid. Of omdat verenigingen niet alleen in de Kluis maar ook in Plan-Zuid actief werden.

Bronvermelding:

- *Geschiedenis Christus Koningparochie Kluis Geleen, 1948 - 1988. Gus Aelfers en Jan Segeren, okt. 1988*